

SOLOZABAL'DAR PAULIN'EK ETXEARRIA'TAR BINGENEGAZ EGINDAKO JARDUNALDIAREN EZAUGARRITZAT

ORAIN 70 URTE UMIEN AZIERA TE EZIERA ZELAN IKUSTEN ZEN-
DUAN...?

Orain irurogetamar urte inguruen umien aziera ta eziera oraingo aldean' guztiz diferentea zan². Bai gurasoen eurenganako denporarik euki ez egitxearren, edo mediorik³ be euki ez egitxearren eta denporarik bere ez euren lanak ez eutselako izten.

Ze⁰ txikitatik umearen amak juan bear ixaten zeuden⁵ beren⁶ gizonagaz bearrean. Eta orduen amak, artu bere umea ta eroaten zeuen solo barrenera eta imiñi, an, otzara baten eta segitxen zeuden aitak eta amak bearrean emoten eutson bularra ta barriro, segitxen zeuden bearrean.

Aunditxoagotan bere', an, izaten ziran umeak solo baztarretan, jolasak eixen, baiña, beti, euren gurasoen bizden⁸, ze umeak euren txarkerietarako, beti, euki dabe euren jokerea. Au da apur bat gora-bera, ume areen aziera arik eta eskolara asi arte.

Baitxe egon ziren orduen diferentzi batzuk, bai jatekoakaz eta bai geure eskakuzinakaz bere. Ni, ondo, akordetan naz⁹, neure amari arratzaldetan eskatuten ba-neutzen meriendea, zelan erantzuten zozten bertsora: "Umeari emon ezkerro korda"⁰ luze, umeak egin lei edozein gauze.

ESKOLARA BIDEAN

Gure denporan, umeak eskolara asikera, gogor, eixen zakezan" lelengo urteak. Batez bere, berbeta aldetik, ze guk ez gendun jakitxen erderarik. Eta maisuak orduen, euren ez ekien euskerarik eta gu, gogor, artzen genduzen. Ori dala ta ez dala, beti, gogo barik egoten gintzezan eskolara joateko, batez bere, lelengo urteetan, arik-eta erdera ikesi artean.

Etorkerak bere oingoakaz konpara...¹² ta, guztiz diferenteak ixaten ziren. Ni akordetan naz, azautxukoak¹³ zelan etorten ziren goxean erdi-bustirik eta emen, egoten ziren arratzaldekoa akaba" arte. Eta eguerdien euren bazkarie ixeten zan, orduen, ritxe¹⁵ esaten zakon ogi zati bet eta ontza¹⁶ bat txokolate.

Ondo akordetan naz, goxetan, denpora onagaz zelan urtetan zeuden abar-ketakaz¹⁷, oiñetakotzaz, eta gero atzera joateko sasoiaren, eurie eixen bazeuen, arek apurtu ez eixeko¹⁸, erantzi eta lepoan imiñi ta oiñutsik joaten ziren.

Sarri askotan, guk euren erdera ulertu eziñagaz, leziñuak ulertu ezin ta bil-

durre eukitxen gendun joateko, ta ori dala-ta, bat edo bi edo geiago alkartu ta sasi-eskola¹° eiñ eta txori abi bille joaten giñen euren sasoi edo sagar ostuten bere bardin euren sasoi exaten ba-zan.

OTA EBATEA, ZE MODUZKO BEARRA ZAN...?

Ota ebatea zan orduko denporetan, baserritarrak derrigorrez egin bear zeuden bearra soloak onduteko. Sasoi aretan, abonoak bere gitxiau erosteko, ta ori dala-ta, satsa egin bear zan otearen bitxartez.

Au dana guztiz gogorra ixetan zan, batez bere, ebaitxe gero, euriek artu ezker, bideak bigundu eitxen ziren, ta berrero siketu artean, guztiz gogorra ixetan zan ota karrioa²⁰, ze orduen, egoten ziren bideak estuak, bigunek, arri ba-koak eta latzak.

Onek bearrok, batzutan, bideak direla eta ez direla, uda-goienetan ardura artu ta auzoak alkaturik, negureko etze ondoan pilloak eitxen zitxuezan. Ta onetara, negua pasetako modue²¹ eukitxen zeuen basora joan barik.

GARI ARLOAK ZELAKOAK ZIREÑ

Onexek bai ba-daukezela bear gitxi, baiña gogorak. Asikeratik asi gaitxetzen euren bearrak agertuten. Lelengoan, ude-goienean goldeagaz lurra bueltau, gero, azie erein ta areagaz nastau. Ta orregaz neikoa ixaten zan asikerarako. Ba-dago esakera bat esaten dauena... "Garie basatara eta artoa prasatara"

Gero gienean, ez dauko beste bearrrik udabarrira artean. Orduen eitxen zakon... galeratu esaten zakon bearra; au da, edo area edo estoa²³ pasau ganetik, mokillek jo eta landu eta orregaz eldu arteko bearrak intxe egoten ziren.

Orain bai datozela bear guztiz gogorak. Lelengo ebatea²². Au bear au eitxeko garia asko elduta ba-egoan, goizian goiz, asi bear ixetan zan ebaten, garandu ez eitxeko beroagaz. Baia orduen, sarritxen, pasetan zan, albuan, ba-egoan beste solo bat gitxiago eldute, a ebaten zan bero sasoi ta orregaz ikusi baiño ez dago, zein gogor ixaten zan egun guztien, makurtute, ibiltxea eguzki gogoraren azpian.

Gero, txolatan amarrau eta txurru tzikerretan imiñi eta olan, bero batzuk artu artean eta gero imintxen ziren meta aundiak esaten geuntzen pilloetan.

Gero, itxaron egun batzutan, batez bere, bero aundi batzuk etorri arte eta orduen eitxen zan, zabaldu soban zear, banan banan, an, berotu arte.

Berutzen ziren bitxartean eitxen ziren bearrak ixetan ziren... arriak imiñi eta portalea preparau²⁴ eta bejngoan, azten zan gari-jotea. Gaztetzuek solotik ekarten zitxuezan txolak. Gaztea eta nagusiek arrien jo ta ostean, garie, an, lotzen zan aurrekaldean ta galtzue lastegira eroaten zan.

ARTA JORREARI BURUZ... ZER ESANGO ZENDUKE...?

Au bai ba-zala baserriko arazorik aundienetariko bat. Emen, azten zan eguzkiaren udabarriko indar barriagaz batera, urte guztirako sustenturako²⁵ ia-

nada sortuteko bidea. Ori dala-ta, asi bear zan, lelengo, lurrak lantzen, gero artoa ta indabea ereitxen. Andik eta illebeten ta erdira etorten zan iorra sasoie.

Au bai ixetan zala bear bastante gogorra ta guztiz beartsue. Ze orduen, kentzen iakezan bedar guztiek eta lurra gozaturik, artoa inguratuten zan.

Au, olan, ein ezkeronean³⁰, baserritarrak, pozik, egoten ziren. Ze denporeak apur bat lagundu ezkeronean, ikusten zeuden, euren frutuek, ugari, izango zirela ta urterako janariak, seguru, eukezala.

GANADU PERIXAK ZELAKO POZA EMOTEN EBEN ALDI ARETAN...?

Au bai ba-zan baserritarrantzako arazo guztiz beartsue... Ze orduen, sale-rosi guztiek eitxen ziren ferien, bai okelakoak eta bai aurrerakoak. Bertora etorten ziren Bilboko karnaseru guztiek erostera. Eta bardin baserritar guztiek ekarten zitxuezan euren ganaduek, bai okelakoak eta bai aurrerakoak³¹ saltzeko usteen, etxean eukezenak, eta olan, ikusten ziren feri aundiek gaurko aldean.

Ta tratue dala ta ez dala, batzuetan, entzuten ziren diskuziño aundiek; ze batak balio baiño geitxuago eskatuten zeuen ta besteak balioa baiño gitxiago agindu eta orduen formatan zan diskusiñoa ta berbetea eta bateratuten zirenean, euren diferentziagaz, orduen, emoten eutsen eskue alkarrerri, bien konformidadea ixaten zan ori. Ta gero, bai eurak ta alboan egon ba-ziren bi edo iru geiau, ioaten ziren tabernara eta eitxen zeuden euren fiesta ta oneri deitzen zakon alborkea³² ta orregaz akabaten zan tratue.

Okelakoa ba-zan eta pisure ixen tratue, iltxen zanean ixetan zan pague eta aurrerakoa ixetan ba-zan, tratuen bertan ateraten zan kondeziñua edo orduen, ganadue batera eta dirue bestera, edo egun batzuk eskatuten zitxuezen, erosten zitxunek ganadue aprobeatko pagau baiño lenau.

GABON JATEN OSPAKIZUNE ZELAN IZATEN ZAN...?

Onek bai zirela urteko iairik pozenak... Zarrak eta gazteak danak egoten gintzezan itxaroten oneri iaieri... Zergaitxik...? Batez bere gauza bi gaitxik: bata da iana... egun orretan gauze apartekoak iaten ziren beste urte guztien bear ba-da iaten ez zirenak, ze dirue egoten zan gitxi erosteko eta bestea, zelebretan³³ zalako Jesusen iaiotzea.

Orduen deboziño aundiagaz zelebretan zan egun ori. Baitxe bere euki zeuen beste gauze pozgarri bat. Ba orduen, guraso bakotxak bost, sei, zortzi famili eukitxen zitxuezan eta danentzako bear ba-da, ez egoan naiko iateko emoteko erarik. Edo zeozer ikastearren, beste batzuk urtetan zeuden euren etzetik eta familia zabaldute lotzen zan.

Ta ori dala-ta, beste gauzen artean ixetan zan motiboa danak alkartu eta bai urteko iairik pozgarrienak ixetako, bai etxean lotzen ziranentzat ta bai kanpotik etorten ziranentzat.

Onez gaiñera, onen artean, etorten zan Erregeen eguna bere. Au bere guretzako pozgarria zan. Egun orretan eitxen eutsezan gurasuek euren umeari erregalutxuek euren zapatatara. Sano gitxi³⁴ ixetan zan, baia guri ilusiño aundie egitxen zakun eta orretara gurasoak, gu pozik ikustean, eurak be pozik eta gu bai.

Au ixetan zan Gabon iaietako pozen akabue...³⁵

AZOKA EDO PLAZAKOA ZER ZAN ZURE SASOIAN...?

Nire txiki sasoiari, ori zen baserriaren bizimodu erateko bide derrigorrezko bat. Ortuari eintxe ostean, edo arto edo indaba, frute edo beste base-riek dakazen gauzek... eta sobratu ba-ziran eta sobrau barjã be, sarri, aurre-rauko gauza batzuk erosteko bear ba-da...

Zer arazo emoten eban ortuari artzeak...?

Ortuari artzeak bear asko ta kargu asko eginbearreko gauzea da. Bata, lu-rra ondo, abonau, ta gero, gane ganean egonda, bere sasoiari jorratu, beda-rrak kendu, bere erreguek emon, eta karakolak, ondo, iagon ta orretara ikusi, ia artuten ba-da³⁶ frutu asko...

ZERTZUK JENERO EROATEN ZIREN AZOKA EDO PLAZARA...?

Jenero asko, obeto esateko, lurrek emoten ditzuzenak³⁷, guztietarikoak, ta euren artean, batzuk onexek dira... Indabea, baiña, arturune, patatea, bera-tzak, tomatea, piperra, azelgea, letxugea, zenorie, sagarra, madarie, porrue, matza, melokotoie, okena, kerixea, intxurrek, gastaiñak, kalabaza fiñek, baita perejille bere. Au zan bat bearrezkoa gauza askontzako.

ZE ESTIMAZIÑO IZATEN EBEN ORTUARIEK, AINBESTE LAN EGIN ONDOREN?

Estimaziñoa oingo modukue orduen bere. Ze, jeneroa egoten bazan pla-zan, orduen, en-segida, konturetuten ziren erosi bear zeudenak eta bere baé-lio eskatuaren, gitxi aginduten zeuden. Ze, ikusi itxen zeuden jenero asko dagola eta etzera, atzera, ez dabela eroango basetxarrak eta merkeau atara daudela.

Baia bestera be pasetan zan. Jenero gitxi egon eta merketariak asko, or-duen, baserriarrak aprobezetan ziren, geitxuau eskatuteko. Ze, jakitxen zeu-den, derrigorrez, erosi bear deutseana. Ze, orduen, ez ziren egon oingo mo-duko fruteriek ta oingo denda andiek, eta orrez ganera, ez zan etortzen oingo moduen kanpotik jenerua.

ORAINGO ALDIETAN LEZ, ETXEKO ANDRAK KAFESNE ARTZERIK EGI-TEN E I E EBEN, ORDUEN, GOZOTEGIETAN...?

Bai zera...! Orduen ez egoan olakorik... Ze, plazan artzen zan dirue, geje-ntan, aurreztitik, okitxen zeuden euren destinoa... Oin, batzuk, nik ezetu dodaz zeuzer itxen zeudenak tabernan, baia orrek ixetan ziren azaukoak.

Ze, batzuk orduen, etorten ziren amabi edo amalau kilometroko distantzitik eta orrek, derrigorrez, egin bear zeuden zeozer. Ze, andra guztientzako ixetan zan bastante gogorra, euren otzarak buruan artu ta etorten ziren batzuk... eta beste batzuk astoagaz ekarten zeitxuzen. Eta asko egoten ba-zan, batzuetan, gurdiegaz bere bai.

PLAZATIK E I XERA... AMAREN ETORREREA ZELAKOA ZAN UMIENTZAT?

Gutziz pozgarrie ixetan zan amaren etorrera. Ze, zeozertxu, beti, ekarten zeuden, ta aunke³⁸, gitxi izen, guretzako pozgarrie ixetan zan. Ni, ondo, akordetan naz, zelan egoten gintzezan neba-arrebak, etze aurrean begire, noz, etorriko ete dan ama eta amoma... Ze, arek bere egun orretan, beti, ekarten zozkun zeozer bere etzera ioakeran.

OARRAK

(Lenengo zenbakia orrialdearena da, bigarrena barriz, lerroarena)

- (1) Oraingo aldean, esaldi au sarritan esaten da bizkaian, mungialdean beintzat. Oraingoagaz konparatu ezkerro esan nai dau.
- (2) Diferentea: Orrelan esaten dau erriak, erdereza sartzen doa, gauza erretetan be bai. Zergaitik ez ez-bardiña edo bardin-eza?
- (3) Mediorik: Erdel berba au be arrigarri jaku euskaldunai.
- (4) Ze: Alkartitz au sarritan agertzen da. Iparraldean erabilten dan zerren itzaren esangura bardiña dauka. Emen gero ez da erabilten atzizkia, ez da esaten "ze ez nazelako etorri".
- (5) Zeuden: Aditz joko au agertzen da beti eben'en orde.
- (6) Beren: Beraren laburtua izan bear leuke, baiña euren esan nai dau. Naste bat dago onetan.
- (7) Bere, alkar-izketa onetan beti agertzen da bere, ez ere edo be. Ere gipuzkoarra da eta oba litzake Bizkaia'n ez erabiltea. Bere'k arrisku bat dauka, izen lagunza dan bere'gaz nastea sortzen dauala: Jon bere amagaz etorri zan. Ez dakigun Jon bere ala bere amagaz, esan nai dan. Orregaitik idazle askok beti erabilten dabe be.
- (8) Bizden: erderazko bistan esan nai dau, baiña ez dakigu zelan dan t'ren lekuan d esatea, baiña orrelan entzuten da.
- (9) Ni ondo akordetan naz: Orra zelan euskeratzen dan erderazko "me acuerdo". Euskeraz ez da ondo ulertzen zelan sortu ori gramatika alde-tik: Nik ondo akordetan dot izango litzake araubidekoa.
- (10) Korde bat: Geiago esaten da kordel bat. Ez dakik zergaitik, bear ba'da, erderaz be "cordel" zalako.
- (11) Zakezan: Orrelan entzuten da Mungialdean toki batzutan, baiña beste batzutan jakezan. Alkar-izketa onetan sarritan agertzen da aditz-joko au eta beti orrelan.
- (12) Konpara: Berba au ugari erabilten da, baiña aldean esan da ezkerro (ik.1-2), ederto legoke alderatu ezkerro.
- (13) Asautxukoak: Asau berbearen erroa da, txu: txiki-atziskia, ko: nongoa-tziskia, a: mugatzaillea ta k: askoren atziskia. Baiña zer da azau? Mungialdean baiño ez da entzuten itz au eta urrin esan nai dau, asango?, asieratik urrago?
- (14) Akaba: Sartu jaki erdel-itx au be. Zergaitik ez amaitu?
- (15) Erritxe: Ogi mota bat da, itz oso ezaguna aldi baten, baiña orain ez da egiten olako ogirik eta itza be galdu egin da.
- (16) Ontza: Astuntasunaren neurri bat da, erderazko onza, ez da erabilten txikolate lez baiño.
- (17) Aberketakaz: Erderazko alpargata euskeratuta.

- (18) Apurtu ez eitzeko: Orrelako esaldiak asko erabilten dira Bizkaia'n eta alkarrizketa onetan be bai. Ez ete legoke argiago ta laburrago ez apurtzeko.
- (19) Sasi-eskola: sasi itz onek guzurrezko edo izun esan nai dau, sasi-osa-gille, sasi-abogadu eta sasi-eskola egokia da "novillo" esateko.
- (20) Karrioa: erderazko acarreo'tik artua da.
- (21) Modue: Zergaitik ez erea? Orrelantxe doa sartzen erdera euskerearen barrura, ez ori ez leiteke orrelan izan bear, beintzat euskerazko itz erre-zak daukaguzenean.
- (22) Ebatea: ebagitea: Olako laburtzeak asko egiten dira Bizkaia'n, larregi.
- (23) Estoa: esitua esan nai dauala uste dot eta esia'ren antza daukalako izan leiteke, narraren antzekoa langaillua da, baiña esi-antzer a eginda.
- (24) Preparau: Oraintsu sartu jaku erdel-itz au, len prestau esaten zan. Au be erdel-itza, baiña antxiñago artua beintzat.
- (25) Urritxako illea: Sarri entzuten dan urritan. Bear ba'da urrietan izango da eta ori izan leiteke, toki batzutan, Arratia'n esaterako, iraillaren ta urrillari, biai urria esaten dautselako, ortik, esaterako, urrietan edo, etorri.
- (26) Bataran batek: Antzeko esaldiren bat Bizkai osoan esaten da, baiña ez da erreza nondik sortua dan agertzea, erderazko alguno esateko da. Alguno lateraz aliquis unus. euskerazkoa aliquorun unus litzake, baten arteko batek.
- (27) Konpletoa: Au be oraintsu sartu dan erdel-itza, osoa esan bear litzake.
- (28) Sustenturako: Bardin.
- (29) Bastante: Oraindiño geiago erabilten da naikoa. Esaterako: Naikoa ona.
- (30) Ezkeronean: Mungialdeko esaldia dala uste dot. Naikoa litzake ezker o, baiña ezker oan be entzuten da. Ez dautso atzizkian gauza barririk gaiñer atzen itzari.
- (31) Aurrerakoa: Okelarakoa esaten jake ilteko asten diran abereai eta aurrerakoa etxean bizirik jarraitzeko aukeratuai.
- (32) Alborkea: Lan bat egin edo itun bat izenpetu egiten danean, ospakizun lez egiten dan jatorduari esaten jako alborkea edo albokea. Arabiarren berbea da eta erderaz be alboroca esaten da.
- (33) Zelebreu: Erriak gitxitan esaten dau ospatu, baiña beste barbarik ez da ezagutzen zelebreu izan ezik.
- (34) Sano gitxi: Nagusitasuna agertzeko sarritan erabilten da sano berba au. Erderazko sano dala dirudi, baiña beste esangura bat gaiñer atuta.
- (35) Akabue: Ikusi 1-27.
- (36) Artuten ba'da ikusi: Azkue'k bere Morfolojia'n esana da, gipuzkoan larregi erabilten dala, -tzen eta Bizkaia'n larregi -tuten. Ona emen kasu bat: aditz erroak azkenean izki lagunduna dauanean, emen esaterako, -ar, azkena -tzen izan bear litzake eta erriak be sarritan orrelan esaten dau: kentzen, galtzen, artzen...
Esaldi onetan beste arazo bat da ba'da ori. Emen ez da baldintza, zailantza edo zearretarako itauna baiño, obeto litzake, artzen da ikusi.
- (37) Lurren emoten ditzuzenak: Gipuzkoatik etorria da ditu, eta aldean daro -it adizkia. Baiña bizkaitarrak ez dira konturatzen eta dituanak esan • bear danean dituzenak esaten dabe.

Indabea: Izen au askotara esaten da. Izatea babea da, laterazko faba'tik artua, baiña gero Ameriketatik edo Indietatik etorri zanari, india-babea esaten jako.

- (39) Aunke: Ona emen bear-izan barik erderatik artzen asi garan itz bat, bu-ruak erdeldunduta daukaguzalako. Oraintsu as; dira itxasaldean porke esaten. Antxiñatik entzuten dogu gure artean sikeran be. Euskerea barrutik galtzeko bidea da.

ESALDI JATORRAK

Umeari emon ezkeru kordela luze, egin leike edozein gauze.

Arik eta... Sarritan entzuten da. Arik orrek noiztik asita esan gura dau: Adiskide dira arik eta asarretu arte. Andik (oraindik) asi eta... esan nai dau.

Bideak dirala ta ez dirala.

Garie basatara, artoa prasatara. Kanpotarrak ulertzeko onelan esango geunke: Garia lupetzara, artoa txingarretara (prasa, erderazko brasa).

Bai zera!

Kargu asko egin: Erderaz cargo, ardurapean be esan nai dau, tengo a mi cargo. Baiña emen esangurea zabaldu egin dau euskereak eta kargu egin, baten bateri arduraz begiratzea da.

SOLOZABAL'dar Paulin'ek
egindako alkar-izketa.